SUMMARY. The Karakalpak people's national melodies, didactic songs, terme-tolgavs, and epics are studied. Our poets' didactic songs, imbued with Karakalpak folk melodies, are sung by bakhshis and zhyraus among our people.

IMPROVIZATSIYAGA REJISSYORNING MUNOSABATI

Qazaqbaeva Ramuza Perdebaevna – *o'qituvchi*
O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institut Nukus filiali

Tayanch so'zlar: improvizatsiya, aktyor, teatr, «Commedia dellarte», metod, texnika, drama, kinofilm, ssenariy.

Ключевые слова: импровизация, актёр, театр, «Комедия дель арте», метод, техника, драма, фильм, сценарий.

Key words: improvisation, actor, theater, «Commedia dellarte», method, technique, drama, film, screenplay.

IMPROVIZATSIYANING TARIXI VA RIVOJLANISHI

Improvizatsiya san'ati qadimgi davrlardan beri teatrda ishlatilgan. Uning ilk ko'rinishlari qadimgi yunon teatrida va italyan Commedia dellarte janrida kuzatilgan. Commedia dellarte va improvizatsiya XVI asr Italiyasida rivojlangan Commedia dellarte janri improvizatsiyaning teatr sahnasida keng qo'llanilishiga sabab bo'ldi. Ushbu teatr shaklida aktyorlar oldindan berilgan ssenariysiz sahnalarni ijro etib, o'zlari o'ylab topgan dialoglar va harakatlardan foydalanganlar. Viola Spolin o'zining "Improvisation for the Theater" kitobida Commedia dellarte uslubining bugungi improvizatsiya teatrlariga ta'siri haqida shunday yozadi: "Improvizatsiya aktyorning ichki erkinligini ochib beradi va uni real voqealar ichida yashashga o'rgatadi. Bu, ayniqsa, Commedia dell'arte an'analaridan kelib chiqib shakllangan uslubdir".

"Konstantin Stanislavskiy va "Haqiqat lahzasi"

Rus teatr arbobi Konstantin Stanislavskiy improvizatsiyaga katta e'tibor qaratgan. Uning fikricha, improvizatsiya aktyorni tabiiy harakat qilishga va sahnadagi holatni chin dildan his qilishga majbur qiladi. Stanislavskiy shunday deydi: "Agar aktyor har bir sahnada yangidan yashasa va hech qachon oldindan belgilangan sxema bo'yicha harakat qilmasa, u chinakam san'atkor bo'la oladi."

"Stanislavskiy improvizatsiyani aktyorning ichki haqiqatini topish usuli sifatida qo'llagan va "Haqiqat lahzasi" (moment of truth) deb atagan. Bu shuni anglatadiki, aktyor o'z xarakterini oldindan tayyorlangan sxemalar orqali emas, balki ayni paytda his qilayotgan tuyg'ular asosida yaratishi kerak.

Improvizatsiya metodlari va texnikalari:

Improvizatsiyaning bir nechta asosiy texnikalari mavjud bo'lib, ular aktyorning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Viola Spolin Metodi: Viola Spolin improvizatsiya texnikasining zamonaviy asoschilaridan biri hisoblanadi. U o'zining "Improvisation for the Theater" kitobida quyidagi usullarni tavsiya qiladi:

• O'yin orqali o'rganish – Aktyorlar o'yin shaklida mashqlar bajarib, tabiiy reaktsiyalarni rivojlantiradilar.

• Hissiyotlarni o'rganish – Spolin aktyorlarni sahnada o'z his-tuyg'ularini to'g'ri aks ettirishga o'rgatadi.

• Javob reaktsiyasini tezlashtirish – Aktyorlar tezkorlik bilan vaziyatga mos harakat qilishni mashq qilishlari kerak.

Keith Johnstone va "Yes, and…" usuli

Britaniyalik dramaturg va pedagog Keith Johnstone improvizatsiyaning ijodiy jarayonda qanday ishlashini chuqur o'rganib chiqqan. Uning "Impro: Improvisation and the Theatre" kitobida asosiy texnikalaridan biri sifatida "Yes, and…" (Ha, va…) usuli tavsiya etiladi. Bu metod aktyorlarning o'zaro hamkorligini oshirish va ssenariysiz sahnalarni tabiiy rivojlantirishga yordam beradi.

Asosiy qoida:

• Hamkor aktyorning bergan g'oyasini rad etmaslik.

• Berilgan vaziyatni davom ettirish va uni boyitish.

Misol uchun:

• *1-aktyor: "Biz kosmosga chiqmoqchimiz!"*

• *2- aktyor: "Ha, va biz Marsga birinchi bo'lib yetib boramiz!"*

Bu metod improvizatsiyaning tabiiy rivojlanishini ta’minlaydi va aktyorlarni mantiqiy tafakkur qilishga undaydi.

Improvizatsiya aktyor ijodining ajralmas bo’lagi hisoblanadi. U nafaqat aktyorni noqulay holatdan olib chiqadi balki o‘z obrazini yanada teranroq anglashga, qalban his qilishiga yordam beradi. Aktyor sahnada ham tashqi ham ichki erkinlikka erishishi kerak.

Bunday erkinlikka erishishda aktyorga, albatta, rejissyor yordam beradi. Jahon kinomatagrafiyasi va sahna san’ati sohasidagi mashhur va iqtidorli rejissyorlar o’z aktyorlariga sahnada yangi narsalarni sinab ko’rish imkonini beradi. Masalan: Mike Leigh o‘z filmlarini ssenariysiz suratga olishi bilan mashhur. U aktyorlari bilan uzoq muddatli improvizatsiya mashg‘ulotlarini olib boradi va shu orqali haqiqiy xarakterlar yaratadi. Leighning fikricha:

“Improvizatsiya orqali aktyor o‘z xarakterini ichki sezgilar orqali topadi. Bu usul filmlarimning tabiiyligi va ishonchliligini oshiradi.”

Ba’zi rejissyorlar spektakl va kino suratga olish jarayonida aktyor ma’lum bir chiziq doirasidan tashqariga chiqmasligi kerak, improvizatsiya rejissyor g‘oyasidan tomoshabinni chalg‘itadi, partnyorga noqulaylik tug‘diradi, oldindan tuzilgan rejalarni chippakka chiqaradi desa, boshqa turdagi rejissorlar esa improvizatsiyani o‘z ijodining bir bo‘lagi deb hisoblaydi. Misol uchun, Sanford Meisner improvizatsiyani aktyorning haqiqatni his qilish qobiliyatini oshirishda muhim deb bilgan. Uning metodiga ko‘ra, aktyor boshqa aktyorlarning so‘zlariga va harakatlariga jonli javob berishi kerak.

“Ssenariy faqat boshlang‘ich nuqtadir. Haqiqiy san’at improvizatsiya orqali tug‘iladi.” – Sanford Meisner.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkin Improvizatsiya san’ati-aktyorlik mahoratini oshirish, tabiiy ijro yaratish va ijodiy jarayonda erkin bo‘lishga xizmat qiladi. Stanislavskiydan tortib Viola Spolin va Keith Johnstonegacha bo‘lgan mutaxassislarning yondashuvlari improvizatsiyaning teatr va kinodagi muhim o‘rnini isbotlaydi. Bugungi kunda improvizatsiya komediya, drama, hatto pedagogika va biznes-treninglarda ham qo‘llanilib, insonning fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jo‘ra Mahmudov. Aktyorlik mahorati. Bilim-2005. B-145-150.
2. Viola Spolin. Teatr improvizatsiyasi. Northwestern University Press-1963. (“ Improvisation for the Theater”).
3. Ziyonet
4. UZFI kutubxonasi

REZYUME. Improvizatsiya aktyorlik san’ati va teatrda muhim o‘rin tutadigan ijodiy jarayon bo‘lib, u oldindan yozilgan ssenariysiz, qo‘qqisdan ijro etish san’atini anglatadi. U nafaqat komediya va teatrda, balki drama, kinofilm va hatto biznes-treninglarda ham qo‘llaniladi. Quyida improvizatsiyaning teatr va aktyorlik mahoratidagi ahamiyati, metodlari va mutaxassislarning fikrlari tahlil qilamiz va improvizatsiya tarixiga nazar tashlaymiz.

РЕЗЮМЕ. Импровизация – творческий процесс, занимающий важное место в актерском мастерстве и театре, и означает искусство выступления с нуля, без заранее написанного сценария. Его используют не только в комедии и театре, но и в драме, кино и даже в бизнес-обучении. Ниже мы проанализируем значение импровизации в театральном и актерском мастерстве, методы и мнения специалистов, а также рассмотрим историю импровизации.

SUMMARY. Improvisation is a creative process that takes an important place in acting and theater, and it means the art of performing from scratch without a pre-written script. It is used not only in comedy and theater, but also in drama, film and even business training. Below we will analyze the importance of improvisation in theater and acting skills, methods and opinions of experts and look at the history of improvisation.